

УДК 316.33

Шепель, Н. (2023). Аналітичний огляд концептуальних підходів до визначення трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі. *Соціологічні студії*, 1 (22), 26–33. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-01-26-33>

Аналітичний огляд концептуальних підходів до визначення трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі

Ніна Шепель –
аспірантка факультету соціології
КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ,
Україна

Nina Shepel –
PhD student of the Faculty
of Sociology, Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Ukraine.
E-mail: ninagarkavenko31@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0175-7948>

DOI: 10.29038/2306-3971-2023-01-26-33

У статті виконано аналітичний огляд концептуальних підходів до визначення трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі. Розглянуто різні підходи до трактування поняття трансакційних витрат, зокрема в таких науках, як економіка (економічна теорія), політологія, право, соціологія. Поряд з описом традиційних аспектів розглянуто роль інституційних факторів у визначенні рівня трансакційних витрат у різних соціальних, політичних, правових та економічних контекстах. Особливу увагу приділено теорії контрактів, економічним та неекономічним чинникам, які впливають на формування трансакційних витрат. Зазначено, що визначення трансакційних витрат має важливе значення для аналізу соціоекономічної сфери, дає змогу підвищити ефективність управління ресурсами й приймати дієві управлінські рішення, підвищувати ефективність взаємодії та визначати стратегічні напрями розвитку. Результати проведеного аналітичного огляду й визначення основних суттєвих понять у сфері трансакційних витрат уможливають розгляд цієї проблеми в комплексному вимірі та відповідну реакцію на виклики, що виникають у сучасному глобалізованому світі.

Received: May, 2023
1st Revision: June, 2023
Accepted: June, 2023

Ключові слова: трансакції, трансакційні витрати, інституційна економіка, неоінституціоналізм, соціогуманітарний дискурс.

Shepel Nina. Analytical Review of Conceptual Approaches to the Definition of Transaction Costs in Socio-Humanitarian Discourse. The article provides an analytical review of conceptual approaches to defining transaction costs in socio-humanitarian discourse. Various approaches to interpreting the concept of transaction costs are examined, including in such sciences as economics (economic theory), political science, law, and sociology. Alongside the description of traditional aspects, the role of institutional factors in determining the level of transaction costs in different social, political, legal, and economic contexts is also considered. Special attention is paid to the theory of contracts, as well as economic and non-economic factors that influence the formation of transaction costs. It is pointed out that defining transaction costs is of great importance for analyzing the socio-economic sphere, enabling the enhancement of resource management efficiency and the making of effective management decisions, improving interactivity, and determining strategic development directions. The results of the conducted analytical review and definition of key essential concepts in the sphere of transaction costs enable the consideration of this problem in a complex dimension and responding appropriately to the challenges that arise in today's globalized world.

Key words: transactions, transaction costs, institutional economy, neo-institutionalism, socio-humanitarian discourse.

ВСТУП

Сучасна складна соціально-економічна система змушує соціальні інститути з часом адаптуватись і змінюватись. Проте ці зміни вимагають трансакційних витрат, пов'язаних з організацією та управлінням трансформаціями як на макро-, так і на мікрорівні. Іншими словами, без урахування витрат на трансакції (витрати на обслуговування операцій, угод, комісії, оплата послуг посередників тощо), аналіз процесу трансформації соціальних інститутів може бути недостатнім або навіть неможливим.

Питання трансакційних витрат не є новим для вітчизняної наукової думки, однак актуальність їх дослідження в соціологічній науці зростає з розширенням соціальної діяльності, оптимізацією та

автоматизацією бізнес-процесів. Питання трансакційних витрат є важливою складовою частиною аналізу соціальних структур і їх функціонування в суспільстві.

Сьогодні в процесі реформування українського суспільства, розвитку економіки трансакцій треба приділяти більше уваги. Вважається, що висока продуктивність західних економік певною мірою пов'язана саме з розвиненим сектором трансакцій. Усесвітня організація торгівлі, за результатами дослідження, у 2019 р. визнала Україну однією з країн із найвищим рівнем трансакційних витрат у Європі (The Global Competitiveness..., 2019). Це означає, що в Україні трансакційні витрати для підприємств та організацій є високими в порівнянні з іншими країнами Європи, що є негативним фактором для бізнесу, оскільки витрати на здійснення операцій можуть знижувати прибутковість і конкурентоспроможність підприємств, а отже, можуть впливати й на функціонування соціально-економічної системи загалом.

Згідно з даними Державної служби статистики України (2021), кількість підприємств трансакційного сектору зростає. Їх частка в загальній чисельності підприємств й організацій у 2018 р. становила 38,8 %, у 2019 р. – 40,3 %, а у 2020 р. – 41,6 %. В абсолютному вираженні трансакційний сектор у 2018 р. був представлений 780,3 тис. підприємствами та організаціями, у 2019 р. – 783,322 тис., у 2020 р. – 820,802 тис. І хоч до цього часу науковцями не визначено точного переліку трансакційних секторів економіки, статистика не враховує трансакції, що оформляються в «тіні». За оцінкою, найбільше таких трансакцій здійснюється в роздрібній торгівлі, виробництві та будівництві – тіньова економіка в цих сферах досягає 50 %. Найбільшу частку в тіньових секторах у 2017 та 2018 рр. займав незадекларований дохід від бізнесу (хоча його частка зменшилася з 60 до 58 %), незареєстровані працівники та заробітна плата в конверті (Shadow Economies in Ukraine..., 2019).

Тому важливо розуміти, що трансакційні витрати можуть нести певний ризик. Наприклад, збільшення кількості операцій для підтримки нових соціальних інститутів може призвести до збільшення трансакційних витрат через бюрократію, що, зі свого боку, може скорочувати ресурси, необхідні для вивчення та реалізації ідеї. Отже, усвідомлення ціни трансакції є ключем до реформування соціальних інститутів. Для цього потрібно аналізувати не лише витрати на трансакції, але й наслідки їх впливу на соціальні процеси та явища. Аналіз трансформаційних змін в інститутах дає змогу зрозуміти сутність, значення та джерело трансакційних витрат, що зумовлює актуальність і мету статті.

Мета статті – визначити концептуальні підходи до аналізу трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі та в соціальних науках зокрема.

1. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження сутності трансакційних витрат здійснено в багатьох наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Серед представників інституціоналізму виокремлюють насамперед Т. Веблена, У. Мітчелла та Дж. Р. Коммонса, оскільки їхні здобутки вплинули на започаткування теорії трансакційних витрат. Р. Коуз, О. Вільямсон і їхні послідовники А. Алчіан, Й. Барцель, Г. Демсетц, У. Меклінг вважаються засновниками теорії трансакційних витрат. Потрібно виокремити й нобелівських лауреатів, які виконали дотичні до трансакційних витрат дослідження (Д. Норт, Дж. Б'юкенен, Дж. Стіглер, Р. Фогель, Ж. Тріол, О. Харт). Також виділяють таких учених, як К. Ерроу, П. Бергера, Т. Лукмана, П. Ді Маджіо, Дж. Мейера, У. Пауелла, Б. Роуена, котрі зробили значний внесок у розвиток теорії трансакційних витрат, використовуючи економетричні методи та моделі для розрахунку трансакційних витрат за різних умов здійснення трансакції.

Серед українських дослідників аналізом теорії трансакційних витрат займаються С. Архієреєв, Т. Власенко, Т. Гайдай, Н. Горбаль, К. Комбарова, І. Садовська, Т. Коцкулич, О. Шепеленко, М. Шигун, Ж. Ющак й інші. Указані вчені здійснили ґрунтовний аналіз розвитку теорії трансакційних витрат, однак їхні власні дослідження переважно обмежуються економічною сферою визначення трансакційних витрат та їх обліком.

Теоретизування й дослідження концепцій трансакційних витрат залишаються важливим інструментом для аналізу та управління економічними процесами, оскільки вони застосовуються в різних галузях діяльності й дослідники так чи інакше звертаються до фундаментальних праць. У роботі «A Concept of Two Authors: Commons and Williamson on Transactions» (Guedes, & Jeronimo,

2021) виконано аналіз переваг і недоліків визначення трансакційних витрат за Коммонсом та Вільямсоном і намагаються знайти спосіб їх інтеграції. На основі вказаних у науковій праці концепцій розробляються стратегії управління бізнесом, здійснюється аналіз ефективності міжфірмових трансакцій, розробляються правові акти щодо захисту інтелектуальної власності та регулювання економіки. Крім того, в умовах зростаючої глобалізації й прискорення темпів технологічного прогресу концепції трансакційних витрат набули нового значення та потребують нових досліджень і застосування в нових ситуаціях.

Сучасні дослідження свідчать про інноваційність підходів до аналізу трансакційних витрат. Досліджується та моделюється взаємозв'язок між наближеністю між підприємствами й витратами на трансакції, зокрема на запобігання корупційним ризикам. Тобто як вплив корупції на витрати встановлення контактів і контрактів відрізняється залежно від просторових відстаней між компаніями (Troisi, & Alfano, 2023).

Трансакційні витрати використовуються як один із факторів, які впливають на ефективність ринку. Проводиться аналітичний аналіз економіки з урахуванням витрат на трансакції та права власності. Зокрема, у статті «Dynamic inefficiency and fiscal interventions in an economy with land and transaction costs» (Hellwig, 2021) використано стандартну модель, у якій враховуються трансакційні витрати й власність на землю. Описано вплив фіскальної політики, зокрема збільшення витрат на податки та витрат на трансакції. Тобто здійснено моделювання ефективності ринку з урахуванням факторів, серед яких одне з центральних місць посідають трансакційні витрати.

Актуальності набувають дослідження взаємодії теорії трансакційних витрат і теорії багато-агентності. Розглядаються теоретичні питання, пов'язані з визначенням та оцінкою різних типів витрат, зокрема трансакційних, аби зрозуміти їх взаємозв'язок та виявити способи їх управління в економічних відносинах (Abreu, 2022).

Трансакційні витрати можуть бути індикатором регіонального розвитку через інституційні витрати (Salnikova, Khanin, 2022). Підходи до визначення «інституційних витрат» і їх зв'язку з трансакційними витратами ґрунтуються на концепціях, розвинутих у межах класичної теорії економіки та теорії трансакційних витрат. Отож можна виділити витрати на оформлення документів, взаємодію з державними органами, витрати на укладання контрактів і вирішення спорів, зменшення невизначеності.

Отже, наявність практичних кейсів та сучасних досліджень підтверджує доцільність визначення трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі. Теорія трансакційних витрат може розглядатися на стику наук економіки, права, соціології тощо, оскільки трансакції є ключовим елементом функціонування ринку й суспільства загалом. Відповідно, дослідження трансакційних витрат можуть урахувати такі аспекти, як взаємодія між людьми під час трансакцій, аналіз поведінки споживачів та продавців, вивчення соціально-культурних впливів на трансакційні витрати. Також може бути досліджено роль взаємодії між різними агентами в державних і муніципальних організаціях (органах місцевого самоврядування) у контексті визначення трансакційних витрат.

Отже, дослідження трансакційних витрат у соціальних науках дасть змогу збагнути сукупність соціальних взаємодій і загалом скласти більш повну картину досягнення соціально-економічної стабільності. Такий аналіз дослідження трансакційних витрат може розширити розуміння економічно сторони трансакцій і їх місця в соціальних взаєминах та взаємодії між людьми, дати змогу більш точно описати й зрозуміти його.

2. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ СТАТТІ

Із початку заснування трансакційної теорії в 1930-х роках і до нашого часу підходи до визначення трансакційних витрат зазнали значних змін й еволюції. На процес зміни підходів до визначення трансакційних витрат впливають різні фактори. Науково-технічний прогрес і розвиток інформаційних технологій, зокрема поява електронних трансакцій, значно зменшили витрати, пов'язані з паперовими документами, а також зросли вимоги до стандартів безпеки в трансакціях. Вплив на зміну підходів мають і чинники, які залежать від конкретної галузі, країни або регіону, як-от: фіскальна та регуляторна політика, рівень конкуренції на ринках, правова система тощо. Подальший розвиток трансакційної теорії визначатиметься необхідністю врахування всіх цих

факторів. До них можна віднести також широкий спектр соціогуманітарних аспектів, наприклад психологічний аспект, у якому індивіди можуть формувати різні стратегії поведінки під час здійснення трансакцій; культурний і національний аспекти, що можуть впливати на трансакційні витрати в різних країнах та регіонах. Отже, визначення трансакційних витрат уключає багато різних аспектів, тому важливо дослідити, як трансакційна теорія еволюціонує, щоб урахувати чинники та зміни, що відбуваються в економіці й суспільстві загалом.

Відправною точкою дослідження трансакційних витрат є праця Р. Коуза «Природа фірми» (Coase, 1937). Поставивши собі завдання знайти підстави виникнення фірми економіки, Коуз дійшов висновку, що головною причиною створення фірм є існування витрат використання цінового механізму (Коуз, 2002). Як зазначив О. Вільямсон (Williamson, 1981), стаття Коуза «Природа фірми» заклала фундамент для дослідження трансакційних витрат. Вільямсон звернув увагу на два основні моменти роботи, які слугують цілям подальшого дослідження: трансакції й витрати, що пов'язані, але відокремлені одна від одної; а невизначеність та обмежена раціональність стали ключовими характеристиками обговорення в цій проблематиці.

Сучасні економісти вивчають трансакційні витрати з різних кутів зору, існують різні теоретичні підходи щодо самої природи цих витрат. Деякі економісти досліджують витрати, пов'язані з укладанням і виконанням договорів, інші – із погляду ресурсів, які потрібні для проведення операцій, тоді як інші категоризують трансакційні витрати залежно від ступеня несхожості інтересів сторін, котрі здійснюють трансакції.

Зокрема, серед засновників інституціоналізму – наперям, що дав поштовх розвитку теорії трансакцій, виокремлюють Т. Веблена, У. Мітчелла й Дж. Р. Коммонса. Останній, зокрема, уводить у науковий обіг поняття «трансакції» (угоди, контракти) (Commons, 1931). Р. Коуз і його послідовники А. Алчіан, Й. Барцель, Дж. Б'юкенен, Г. Демсетц, У. Меклінг ввели поняття «трансакційних витрат» та вивели проблематику трансакційних витрат на новий напрям досліджень, відійшовши від суто економічно підходу в поясненні виділення трансакцій.

Водночас такі науковці, як К. Ерроу, Дж. Стіглер, О. Вільямсон і Д. Норт, виокремили трансакційні від інших видів витрат, зокрема трансформаційних, об'єднавши їх в одну категорію – витрати функціонування фірми й ринку (Гайдай, 2008). Зокрема, у роботі «Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки» Д. Норт (2000) досліджує взаємодію влади й інституцій з економічним розвитком. Концептуальні ідеї, які він висуває в роботі, стосуються питань координації та ефективності трансакцій. Наприклад, як ефективність ринку залежить від того, наскільки легко та дешево можна досягати домовленостей і укладати контракти між підприємствами, а також як рівень довіри та стабільність правової системи впливають на координацію й співробітництво між бізнесом та іншими групами. Отже, Д. Норт розглядав трансакційні витрати як плату за неефективність прав власності й підкреслював у своїх дослідженнях, що якби такі затрати дорівнювали нулю, то учасники ринку завжди мали б у своєму розпорядженні точні моделі дій (Гайдай, 2010).

Також потрібно відзначити представника неоінституціоналізму А. Грейфа, який розглядає трансакції як базові одиниці аналізу в контексті еволюції інститутів з урахуванням історичних траєкторій розвитку тих чи інших суспільств (Greif, 1992). У своїх роботах Грейф обговорює важливість управління трансакційними витратами і їх вплив на ефективність ринкової економіки. Він зазначає, що трансакційні витрати можуть бути дуже високими в тих ситуаціях, коли інформація є несиметричною між різними сторонами, угоди потребують великої кількості деталей і слідкування за їх виконанням. Грейф також зазначає, що в ринковому середовищі може бути інформаційна загроза для сторін, завдяки якій одна сторона може використати свої переваги за рахунок іншої.

Дослідження трансакційних витрат важливе тому, що на сучасному етапі глобалізації економіки торгівля товарами й послугами є однією з основних складових частин конкурентоспроможності країн. Водночас витрати на трансакції є однією з основних перепон для здійснення внутрішньої та міжнародної торгівлі. Оскільки прозорість і предметність вартості трансакцій мають велике значення для забезпечення ефективної торгівлі, дослідження витрат на трансакції можуть дати можливість розробити методики та інструменти для їх зниження. Це сприятиме покращенню конкурентоспроможності країни й збільшить її експортний потенціал.

Також у зв'язку зі зростанням регуляторних вимог та необхідністю верифікації даних трансакційні витрати, на думку багатьох експертів, можуть зрости ще більше в майбутньому. Тому дослідження цієї теми і їх результати його можуть бути корисні для науковців, управлінців, практиків та урядових структур у розробці політики з мінімізації трансакційних витрат і вдосконалення соціально-політичних відносин та вихід за рамки суто економічного трактування трансакційних витрат.

Засновники трансакційної теорії О. Вільямсон і Р. Коуз у своїх дослідженнях зосередилися на правових та контрактних аспектах трансакцій із погляду інституційної економіки. Пізніше вчені звернули увагу на технічні та операційні витрати, пов'язані з трансакціями, тобто на витрати, пов'язані з проведенням фізичних взаємодій із товарів і послуг. У соціальних науках відзначено, що трансакції мають елементи ризику, невизначеності та непевності, що можуть значно впливати на сукупні витрати на трансакції.

Свого часу сам факт визнання того, що угоди супроводжуються трансакційними витратами, було великим прогресом. Сьогодні ж твердження, що в основу ринкової економіки покладено процеси здійснення трансакцій, є аксіоматичним. Ринкова трансформація передбачає налагодження системи відносин, які забезпечують здійснення трансакцій і тому супроводжується зростанням трансакційних витрат. Хоча ця проблема була предметом певної уваги дослідників, однак вона ще залишається маловивченою, а усвідомлення важливості її розв'язання в умовах ринкової трансформації є неповним. На думку дослідників, випав важливий аспект цієї проблеми, який пов'язаний з аналізом теорії трансакційних витрат, особливо в організаційній сфері.

Так, О. Харт звернув увагу на трансакційні витрати і їх роль у розвитку організацій. Зокрема, у статті «Incomplete Contracts and the Theory of the Firm» (Hart, 1995) він розглядає, які фактори впливають на вибір між внутрішньою й зовнішньою ринковою координацією. Харт вважає, що внутрішні ієрархії в організаціях виникають переважно для мінімізації трансакційних витрат. Внутрішні структури можуть забезпечити ефективну координацію й зменшити витрати на переговори та контроль, що в зовнішньому ринковому середовищі може бути складніше. Харт також зазначає, що трансакційні витрати залежать від типу трансакцій, об'єму контракту та ступеня невизначеності під час взаємодії двох сторін.

Крім того, у науковій літературі немає розуміння факту, що трансакційні витрати є витратами експлуатації перехідної соціально-економічної системи й тому мають безпосередній стосунок до витрат ринкової трансформації, що виявляються невід'ємною та суттєвою характеристикою сучасних соціальних процесів, у тому числі й в Україні. Якщо в економічній науці розробленість загальної теорії трансакційних витрат не викликає сумнівів, то в інших соціальних науках цей напрям залишається недостатньо опрацьованим, особливо з методологічного погляду.

Так, наприклад, нобелівський лауреат Ж. Тріол досліджував проблеми трансакційних витрат на ринку та в політиці конкуренції. Він зазначив, що такі витрати виникають через нерівномірну інформацію між учасниками ринку, складність укладання контрактів і можуть бути причиною існування монополій (Tirole, 1988). Його робота дала змогу зрозуміти, як регулятори можуть зменшити вплив трансакційних витрат на ринок і забезпечити більш ефективну політику конкуренції в інтересах споживачів.

У політичній філософії та етиці широко відома праця американського філософа й політолога Дж. Ролза «Теорія справедливості» (Ролз, 2001), яка має неабиякий пізнавальний потенціал для аналізу генези та сутності трансакційних витрат. Зокрема, Дж. Ролз розглядає головну ідею про «максимум вигоди для мінімуму людей» (Ролз, 2001). У зв'язку з цим теорія справедливості відкриває нові можливості для аналізу трансакційних витрат, які зазвичай пов'язані з економічними взаємодіями та розподілом ресурсів між учасниками. Крім того, він пояснює, що розуміння поняття справедливості вимагає аналізу різноманітних факторів, таких як взаємодія між людьми, соціальний контекст та розуміння моральних принципів. У цьому контексті трансакційні витрати можуть відігравати важливу роль в узгодженні інтересів різних осіб. Також Ролз підкреслює важливість визнання цінності часу й розуміння, що економія часу може досягатися через зменшення трансакційних витрат.

Незважаючи на зростання зацікавленості з боку науковців, питання відображення підходів до визначення трансакційних витрат у соціогуманітарному дискурсі розкриті фрагментарно та потребують подальшого дослідження.

Отже, введення в науковий обіг поняття «трансакційних витрат» вважається значним теоретичним досягненням, адже, завдяки йому, визнано затратність взаємодії економічних, політичних, соціальних агентів. Підходи до визначення трансакційних витрат багаті на суперечності й розкриваються з погляду різних суспільних наук. Найпопулярніші з них – це політологія, право, економіка. Водночас розвиток теорії трансакційних витрат триває й сьогодні. Зокрема, трансакційні витрати входять у сферу досліджень соціологічної науки. Передусім це стосується таких галузей соціології, як економічна соціологія, соціологія організацій та управління, соціологія конфлікту, масових комунікацій тощо.

Відповідно, як засвідчив аналіз, актуальності набувають наукові дослідження, спрямовані на вивчення взаємозалежності трансакційних витрат і соціальних відносин у бізнесі, економіці, культурі та інших сферах життя. Кожен із них зосереджується на різних аспектах цього питання, залежно від свого напрямку й програми досліджень.

Вищезазначене свідчить, що трансакційні витрати є невід'ємною складовою частиною різноманітних соціальних взаємодій, які розглядаються в рамках соціологічних досліджень. Вивчення трансакційних витрат дає змогу підвищити якість розуміння соціальних процесів і динаміки відносин між суб'єктами соціального простору.

Однак дотримання трансакційних витрат поза контекстом економіки є складним завданням, оскільки тут поняття якості та кількісних характеристик не мають прямого стосунку до ціни. Тому для аналізу трансакційних витрат у соціології потрібно розробити спеціальні методи, які б ураховували різноманітні аспекти трансакцій процесів.

Отже, концепція трансакційних витрат є надзвичайно актуальною в сучасному соціоекономічному контексті, де соціальні взаємодії стають усе більш складними, різноманітними й динамічними. Дослідження трансакційних витрат дає змогу зрозуміти принцип функціонування різних соціальних структур і практик, що, зі свого боку, сприяє вдосконаленню соціальної політики та соціального управління.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений у цій статті аналітичний огляд засвідчив, що трансакційні витрати є складовою частиною більш загального поняття витрат, іноді вони також називаються витратами на здійснення операцій. Вони виникають під час виконання будь-якої трансакції й уключають у себе витрати на пошук інформації, установлення контакту та зв'язку, перевірку й підтвердження документів, технічну та логістичну підтримку й інші витрати, пов'язані із самим процесом трансакції.

На основі аналізу основних концепцій визначення трансакційних витрат можна виокремити низку висновків:

Визначення трансакційних витрат дає змогу визначити ефективність і результативність системи. Відомо, що чим менші трансакційні витрати потрібні на здійснення операцій, тим більш ефективно працює система. Визначення міри трансакційних витрат є ключовим для того, щоб знайти способи оптимізації процесів і зниження загальних витрат системи.

Визначення трансакційних витрат також може допомогти в розрахунку економічної вигоди – у порівнянні вартості різних рішень та вибору оптимального варіанта. Наприклад, під час вибору різних методів оплати соціальних послуг, урахування трансакційних витрат може сприяти вибору найбільш ефективного й прибуткового варіанта.

Політичні рішення. Визначення трансакційних витрат може мати важливе значення для прийняття політичних рішень. Із метою підвищення ефективності державної системи політики повинні дотримуватися курсу щодо зниження трансакційних витрат у соціальній системі.

Моніторинг та контроль. Урахування трансакційних витрат дає змогу належно контролювати фінансову сторону соціальної системи, що є дуже важливим елементом ефективного управління системою. Це сприятиме забезпеченню захисту від зловживань, корупції, недбалості та інших негативних явищ у соціальній системі.

Інновації. Визначення трансакційних витрат може стимулювати інноваційний підхід до управління соціальною системою, оскільки дає можливість знайти нові способи оптимізації процесів і зниження витрат.

Дослідження трансакційних витрат є важливим напрямом у соціальних науках. Основним завданням таких досліджень є виявлення механізмів, що покладені в основу виникнення трансакційних витрат, і визначення стратегій для їх зменшення.

Серед перспективних напрямів вивчення трансакційних витрат наразі є дослідження взаємозв'язку між трансакційними витратами та рівнем конкуренції на ринку, зокрема дослідження впливу трансакційних витрат на ціни товарів і послуг та на споживачів; дослідження впливу трансакційних витрат на інноваційну діяльність підприємств й інноваційні проєкти, вивчення випадків, коли трансакційні витрати збільшуються або зменшуються внаслідок змін у політичній, правовій, соціальній або економічній сферах; вивчення взаємозв'язку між трансакційними витратами та електронною комерцією. Плануємо на основі соціологічних оцінних досліджень здійснювати аналіз трансакційних витрат соціальних підприємств.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Гайдай, Т. В. (2008). *Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст*. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет».
- Гайдай, Т. В. (2010). Теорія інституційних змін Д. Норта та проблеми перехідних економік. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна*, 38–1, 50–55.
- Державна служба статистики України (2021). *Розподіл підприємств та організацій за видами економічної діяльності у 2018–2020 роках*. Отримано 15.05.2023 з <https://www.ukrstat.gov.ua>
- Коуз, Р. Г. (2002). *Природа фірми: походження, еволюція і розвиток*. Київ: А.С.К.
- Норт, Д. (2000). *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки*. Київ: Основи.
- Ролз, Дж. (2001). *Теорія справедливості*. Київ: Основи.
- Abreu, E. S. d. (2022). Convergences and divergences between the concepts of transaction costs and agency costs. *The Revista de Gestão e Secretariado*, 13(3). <https://doi.org/10.7769/gesec.v13i3.1446>.
- Coase, R. (1937). *The Nature of the Firm*. London: Economica. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>
- Commons, J. (1931). Institutional economics. *American Economic Review*, 21, 356.
- Guedes, S. N. R., & Jeronimo, R. C. (2021). A Concept of Two Authors: Commons and Williamson on Transactions. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 35(1). <https://doi.org/10.1177/02601079211037482>
- Greif, A. (1992). Institutions and Commitment in International Trade: Lessons from the Commercial Revolution. *American Economic Review*, 82(2), 130.
- Hart, O. (1995). Incomplete Contracts and the Theory of the Firm. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 11(1), 71–87.
- Hellwig, M. F. (2021). Dynamic inefficiency and fiscal interventions in an economy with land and transaction costs. *German Economic Review*, 23 (1), 21–60. <https://doi.org/10.1515/ger-2020-0110>
- Salnikova, S., & Khanin, O. (2022). Socio-Economic Indicators of the Ukrainian Lutsk City Development: Dynamics, Trends, and Some Paradoxes. *DETUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 14(1), 189–211. DOI: 10.32725/det.2022.010.
- Shadow Economies in Ukraine. Results of the 2019 Survey (2019). *Kyiv International Institute of Sociology*. Retrieved May 12, 2023 from <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=897&page=1>
- The Global Competitiveness Report (2019). Retrieved May 15, 2023 from https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Tirole, J. (1988). *The Theory of Industrial Organization*. Cambridge: MIT Press.
- Troisi, R., & Alfano, G. (2023). Proximity and inter-firm corruption: A transaction cost approach. *Small Business Economics*, 60, 1105–1120. <https://doi.org/10.1007/s11187-022-00649-y>
- Williamson, O. (1981). The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach. *American Journal of Sociology*, 3, 548–577. DOI: 10.1086/227496.

REFERENCES

- Abreu, E. S. d. (2022). Convergences and divergences between the concepts of transaction costs and agency costs. *The Revista de Gestão e Secretariado*, 13(3). <https://doi.org/10.7769/gesec.v13i3.1446>.
- Coase, R. (1937). *The Nature of the Firm*. London: Economica. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>
- Coase, R. (2002). *The Nature of the Firm: Origins, Evolution, and Development*. Kyiv: A.S.K.
- Commons, J. (1931). Institutional economics. *American Economic Review*, 21, 356.

- Greif, A. (1992). Institutions and Commitment in International Trade: Lessons from the Commercial Revolution. *American Economic Review*, 82(2), 130.
- Guedes, S. N. R., & Jeronimo, R. C. (2021). A Concept of Two Authors: Commons and Williamson on Transactions. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 35(1). <https://doi.org/10.1177/02601079211037482>
- Haidai, T. (2008). *The institutionalism paradigm: methodological context*. Kyiv: Publishing and Printing Center «Kyiv University».
- Haidai, T. (2010). D. North's theory of institutional change and problems of transition economies. *Scientific works of Donetsk National Technical University. Series: Economic*, 38–1, 50–55.
- Hart, O. (1995). Incomplete Contracts and the Theory of the Firm. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 11(1), 71–87.
- Hellwig, M. F. (2021). Dynamic inefficiency and fiscal interventions in an economy with land and transaction costs. *German Economic Review*, 23 (1), 21–60. <https://doi.org/10.1515/ger-2020-0110>
- North, D. (2000). *Institutions, institutional change and economic performance*. Kyiv: Osnovy.
- Rawls, J. (2001). *A theory of justice*. Kyiv: Osnovy.
- Salnikova, S., & Khanin, O. (2022). Socio-Economic Indicators of the Ukrainian Lutsk City Development: Dynamics, Trends, and Some Paradoxes. *DETUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 14(1), 189–211. DOI: 10.32725/det.2022.010
- Shadow Economies in Ukraine. Results of the 2019 Survey (2019). Kyiv International Institute of Sociology. Retrieved May 12, 2023 from <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=897&page=1>
- State Statistics Service of Ukraine (2021). *Distribution of enterprises and organizations by types of economic activity in 2018–2020*. Retrieved May 15, 2023 from <https://www.ukrstat.gov.ua>.
- The Global Competitiveness Report* (2019). Retrieved May 15, 2023 from https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Tirole, J. (1988). *The Theory of Industrial Organization*. Cambridge: MIT Press.
- Troisi, R., & Alfano, G. (2023). Proximity and inter-firm corruption: A transaction cost approach. *Small Business Economics*, 60, 1105–1120. <https://doi.org/10.1007/s11187-022-00649-y>
- Williamson, O. (1981). The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach. *American Journal of Sociology*, 3, 548–577. DOI: 10.1086/227496